

Kudsîzâde Kadrî and Kelimât-ı Hikemiyye

Yusuf Yıldırım^{1,a*}, Mustafa Sefa Çakır^{2,b},

¹ Department of Islamic Art and History, Faculty of Divinity, Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye

² Department of Contemporary Turkic Dialects and Literature, Faculty of Letters, Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 07/04/2023

Accepted: 28/04/2023

ABSTRACT

Wisdom has been one of the most popular concepts in Islamic culture and many works have been written around this subject. Some of the written works were written as copyrighted works in various languages, and some of them were translated into other languages and brought into the target language. One of these translated works is the work titled "Rahiku'l-kevser min Kelami'l-Gavs er-Rifai el-Ekber" translated from Arabic to Turkish by Kudsizade Kadri.

There are one hundred wise words and two sermons of Ahmed er-Rifai in the translation made from Abdullah Muhammed Siraceddin al-Mahzumi's work of the same name. The subject of one hundred wise words collected under the title of "Kelimat-ı Hikemiyye" is generally morality, faith, science, social life, sect, worship, reason, self, human relations, shari'ah, unity of existence. The words have not been subjected to any classification. In the study, after giving information about Kudsîzâde and his works, Kelimât-ı Hikemiyye was transferred to today's letters.

Keywords: wisdom, Kudsizade Kadri, one hundred words, Kelimat-ı Hikemiyye

Kudsîzâde Kadrî ve Kelimât-ı Hikemiyye

Süreç

Geliş: 07/04/2023

Kabul: 28/04/2023

Copyright

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

^a yasef_yildirim@hotmail.com

^b <https://orcid.org/000-0002-0324-3927>

^b mustafasefa.0@hotmail.com

^b <https://orcid.org/000-0002-5159-7340>

How to Cite: Yıldırım, Y, Çakır, M, S, (2023) Kudsîzâde Kadrî ve Kelimât-ı Hikemiyye, CUJOSS, 47(1): 77-86

Giriş

İslam dini, hayatın tüm alanlarına nüfuz eden bir sistem önermektedir. Ferdin kendisinden başlayarak tüm toplumsal alana uzanan bir öğreti vaz etmektedir. Müslümanlar bu ahlakî değerlerin İslam'ın bütün müntesiplerine kazandırılmasını çokça önemsemişler ve eğitim meselesi üzerine yoğunlaşmışlardır. Eğitim aracı

olarak bir eser meydana getirme ve kişinin bunu ardından bırakması üzerinde hususen durulmuş, eğitim aracı olarak gerek manzum gerek mensur birçok eser kaleme alınmıştır. Bu tür eserler vesilesiyle nasihatlerin yanı sıra hikmetli sözlerin derlenmesine de zemin oluşturmuştur.

Hemen hemen her kültürde o kültürün değerlerini ortaya koyan hikmetli sözler derlemelerine rastlayabiliriz. Müslümanlar için ilmin, hikmetin en temel kaynağı Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere Hazreti Peygamber'in hadisleri en çok ele alınan konulardır. Bunların ardından ilk dört halifenin sözlerinin derlendiği eserler gelmektedir. İlk dört halife içinde de Hazreti Ali'ye ayrılan yer ayrıca dikkat çekmektedir. Tıpkı Hazreti Peygamber'in sözlerinden hareketle ortaya konulan kırk hadis ve yüz hadisler olduğu gibi Hazreti Ali'nin de özellikle yüz sayısı etrafında derlenen sözleri çokça ilgi çekmiş, Arap ve Fars edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da bu çerçevede geniş bir müktesebat oluşmuştur (Ceyhan, 2006).

Sad kelime, mie kelime yahut yüz söz olarak adlandırılan, eserlere de bu şekilde başlık olan geleneğin içinde Hazreti Peygamber ve Hazreti Ali sözleri dışında farklı bir örnek de Abdullah Muhammed Sirâceddin el-Mahzûmî tarafından kaleme alınan ve Ahmed er-Rifâî'nin sözlerini içeren eserdir. Eser her ne kadar sad kelime vb. şekilde yani bir sayı verilerek adlandırılmamışsa da Ahmed er-Rifâî'nin yüz sözünü içermektedir.

Hazreti Hüseyin soyundan gelen Ahmed er-Rifâî, Rifâiyye tarikatının kurucusu olan ve 12. yüzyılda yaşamış büyük mutasavvıflardandır. Yaklaşık bin yüzlü yılların başında doğan Rifâî yedi yaşında babasını kaybetmiş ve dayısının himayesinde yetişmiştir. İlerleyen yıllarda şeyhu's-şuyûh lakabıyla anılmış ve geniş bir etki alanı oluşturmuştur. Rifâî 1182 yılında vefat etmiş ve Bağdat yakınlarında defnedilmiştir. (Tahrallı, 1989: 127-130)

Hazreti Peygamber, Hazreti Ali ve Ahmed er-Rifâî'nin sözlerinin de dâhil olduğu bu geleneğin neden "yüz" sayısı etrafında şekillendiği ilgi çekicidir. Bunun elbette birçok cevabı olabilir. Ancak muhtemelen yüz sayılı derlemelerin de nedenleri kırk sayısı ile ilgili olanlarla benzerlik göstermektedir. Hazreti Peygamberin kırk hadis ezberlemeye dönük sözüne binaen bazı şairler ve yazarlar daha fazla sevap kazanmak niyetiyle bir kırk daha eklemiş, sonra bir yirmi daha ekleyip yüze ulaşmıştır. Aynı zamanda çeşitli ayet ve hadislerde yüz sayısının geçmesi de bunda etkili olmuş olabilir. Yüz sayısının kültürel ve sosyal hayatta daha birçok yerde karşımıza çıktığı da göz ardı edilmemelidir. (Öztoprak, 2018: 287-290)

Ahmed er-Rifâî'nin yüz sözünün Abdullah Muhammed Sirâceddin el-Mahzûmî tarafından derlendiği eser yine bir Rifâî olan Halepli Kudsîzâde Kadrî tarafından mensur olarak Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Ahmed er-Rifâî'den *Bürhânü'l-müeyyed li-Sâhibi Meddi'l-yed* ve *Mecâlis-i Hazret-i İmâm Rifâî* gibi tercümelemler de yapan Kudsîzâde bu şekilde hem bağlı olduğu Ahmed er-Rifâî'ye bir anlamda vefa borcunu ödemiş hem de hikmetli sözlerle dolu bu eserleri tercüme ederek eğitime katkı sağlamıştır.

Kudsîzâde Kadrî'nin Hayatı ve Eserleri

Hayatı

Kudsîzâde Kadrî hakkında Türkçe kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Hayatı ile ilgili sınırlı malumat daha çok Arapça kaynaklardan elde edilmektedir. Asıl adı Abdülkâdir olup 1240/1824 senesinde Halep'te doğmuştur. (et-Tabbah, 1408: 7/411) Halep eşrafından Kudsî ailesine nisbetle "Kudsîzâde" adıyla tanınmaktadır ve bu nisbeyi yazılarında imza olarak kullanmıştır. Kaynaklarda kendisinden sürekli "Mâbeyn-i hümâyûn ikinci kâtibi" olarak bahsedilmektedir (Ahmed İzzet Paşa el-Ömeri, 1306; Kâmil el-Gazzî; el-Bîtâr, 1993). Babası Halep nakîbüleşrâflığı görevi yapmış olan Takiyüddîn bin Muhammed'dir (et-Tabbâh). Dedesi Şeyh Muhammed Kudsî Halep'te köklü bir aile olan Kudsîzâdelerin kurucusu olup, 18. asrın sonlarına doğru Urfa'dan Halep'e gelmiş, sarayla yakın ilişkileri sayesinde bir süre Halep müftülüğü yapmıştır [Aslen Urfalı olan Muhammed Kudsî alim bir zattir. Devletin farklı kademelerinde görev almış, bir süre Halep Müftülüğü yapmışsa da yerli halkla anlaşamadığı için bu görevden alınmıştır. İstanbul'a defalarca gittiği, orada vâlîde kethüdası Yusuf Ağa'ya intisap ettiği belirtilmektedir. 1798-1802 yıllarında Napolyon'a karşı gerçekleştirilen Mısır Seferi'ne katılmış, Halep'ten topladığı beş-altı bin askere kumandanlık yapmıştır. Bu olaydan sonra Mısır mevleviyetine tayin edildiyse de dönemin şeyhülislamının devreye girmesi neticesinde bu tayinden vazgeçilmiştir. 1222/1807'de İstanbul'da vefat eden Muhammed Kudsî Beyazid Camii haziresine defnedilmiştir. Takiyyüddün Efendi ve Zeki Efendi isminde iki oğlu olduğu söylenir. Hakkında geniş bilgi için bk. Ahmed Cevdet, *Târîh-i Cevdet* (Dersâdet: Matbaa-i Osmâniyye, 1309), 8/130-131; Butros Ebu Manneh, "Sultan Abdülhamîd II ve Şeyh Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî", çev. İrfan Gündüz, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7-10 (1995), 383.].

Kudsîzâde Kadrî'nin üç erkek kardeşi daha vardır. Bunlardan Ahmed Bahâüddin Efendi Halep'te müderrislik, meclis azalığı ve belediye reisliği yapmıştır (Ahmed Bahâüddin Efendi hakkında geniş bilgi için bkz. et-Tabbâh). Diğer kardeşleri Mehmed Said ile yine Halep belediye reisliği yapan Hüsameddin Efendi'dir (bkz. et-Tabbâh).

İlk eğitimini babasından alan Abdülkâdir Efendi, Halep'in meşhur hocalarından Arap dili, fıkıh, hadis ve dönemin diğer dinî ilimlerini tahsil etmiştir. Daha sonra kendisini Fars ve Türk dillerinde, bu dillerde manzum ve mensur eserler kaleme alacak kadar iyi yetiştirmiştir. (et-Tabbah, 1408: 7/411) Babası ve dedesi gibi genç yaşlarında devlet hizmetine giren Abdülkâdir Efendi, başta Halep, Bursa ve İstanbul olmak üzere birçok şehirde çeşitli devlet kademelerinde görev almıştır.

İlk olarak memuriyete 1 Mart 1266/13 Mart 1850'de Halep'te 800 kuruş maaşla Maliye Kalemî kâtibi olarak başladı. 1 Mart Mart/ 13 Mart 1856 senesinde Halep valisi Süleyman Refet Paşa'nın (ö. 1864) divan kâtibi oldu. İstanbul'da maliye nezareti muhasebe kalemî müdürü

olarak da çalıştı. Bu tayin Şam valisi iken Maliye Nazırı olarak İstanbul'a dönen Şirvanlızâde Mehmed Rüşdü'nün (ö. 1874) isteğiyle gerçekleşmiştir. (et-Tabbah, 1408: 7/412) Kudsîzâde Kadrî 1 Kanunuevvel 1274/13 Aralık 1858 senesinde 4000 kuruşla Vidin Rusûm-i Müctemia kitabetine tayin edildiyse de bu görevden kısa bir süre sonra azledildi. Halep ve Kastamonu'da Evkaf muhasebeciliği görevine 20 Teşrinisani 1277/2 Aralık 1861'de başladı. Yaklaşık üç yıl sürdürdüğü bu görevden sonra Halep'te Tahrirât Kalemî reisliğine 11 Teşrinisani 1280/23 Kasım 1864 senesinde 2850 kuruş maaşla başladı. Bu esnada belediye reisliği görevini de üstlenmiştir. Kardeşi Ahmed Bahâüddin Efendi'den devraldığı belediye reisliği görevini kısa bir müddet yaptığı arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır. Bu görevdeyken muhtevası bilinmemekle beraber yaptığı bazı "hâl ve harekâtı" rahatsızlığa sebep olmuş ve bu durum resmi kayıtlara da geçmiştir (BOA, A.)MKT.MHM.456/20). Tahrirât Kalemî reisliğinden yaklaşık bir sene sonra azledildi. 18 Nisan 1284/30 Nisan 1868'de 5000 kuruş maaşla başladığı Bursa Evkaf Kalemî müdürlüğünü iki sene devam ettirdi, ardından azledildi. Resmî hiçbir görev almadığı üç senenin sonunda 15 Eylül 1289/27 Eylül 1873 senesinde Ayıntab Kazası kaymakamı olarak görevlendirildiyse de bu görevi ancak on ay sürdürebildi. Kısa bir süre sonra bu kez Birecik kaymakamı oldu. 8 Kanunuevvel 1291/20 Aralık 1875'te başladığı bu göreve diğerlerinden daha kısa, yaklaşık dört ay devam edebildi (ŞD.920/74).

Kudsîzâde Kadrî 1293/1877 yılında Meclis-i Mebûsân'a 2. dönem Halep temsilcisi olarak seçildi. (Güneş, 1997: 2/17) Meclisin yaklaşık iki ay sonra feshedilmesi üzerine sarayda kalmaya devam ederek burada 5 bin kuruş maaşla Mâbeyn-i Hümâyûn beşinci kâtibi olarak çalıştı. 22 Mart 1294/3 Nisan 1878'de başladığı memuriyeti sadece üç ay sürdü. Havran Sancağı mutasarrıflığına 4 Temmuz 1294/16 Temmuz 1878 senesinde 5 bin kuruş maaşla başladı (ŞD.2421/32). Ancak buradaki faaliyetleri bazı şikâyetlere konu olduğundan bu görevde de uzun süre kalamadı. Bu rahatsızlığın nedeni olarak ise, devletin farklı kademelerinde uzun süre kitabet işleriyle meşgul olmuş Kudsîzâde Kadrî'nin mutasarrıflık için tecrübesiz ve liyakatsiz olması gösterilmektedir (Y.EE.36/27).

Bu görevden azledildikten sonra 10 bin kuruş maaşla Trabzon Vilayeti Adliye müfettişi olarak vazife aldı (İ.DH.788/64033). Bu vazifeye başlaması 20 Haziran 1295/2 Temmuz 1879 tarihindedir. 1 Şubat 1895/13 Şubat 1883'te Gelibolu Sancağı mutasarrıfı oldu. Buradan aldığı maaş 5 bin kuruştur. 17 Haziran 1296/29 Haziran 1880 senesinde tekrar İstanbul'a döndü, vefatına kadar on iki yıl boyunca aralıksız sürecek olan Mâbeyn-i Hümâyûn ikinci kâtipliği hizmetine 10 bin kuruş maaşla tayin edildi (İ.DH.1295/101879). Yaklaşık dokuz sene sonra maaşı 15 bin kuruşa çıkarıldı.

Görüldüğü üzere yaklaşık kırk sene devletin birçok kademesinde bulunan Kudsîzâde Kadrî'nin Mâbeyn-i Hümâyûn ikinci kâtipliği dışındaki diğer görevleri hep kısa

sürelidir. Bunda, arşiv belgelerindeki kayıtlara bakılırsa hakkındaki şikâyetlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Azledildiği her görevin ardından yeni bir göreve getirilmesinde ise muhtemelen II. Abdülhamid'in politikasını desteklemesi ve sarayla olan yakın ilişkisi etkili olmalıdır. Devletten gördüğü bu destek sadece kendisiyle sınırlı kalmamıştır; kızı Belkıs'a maaş bağlanmış, damadı Rifat Efendi Trablusgarp Vilayeti mektupçusu yapılmış, oğlu Mehmed Fâzıl Efendi devlette birçok görevde bulunmuş, kardeşi Bahâüddin Efendi'nin Mâlîye'ye olan borcu affedilmiş, vefatından sonra ailesine maaş bağlanmış ve atıyye-i seniyye verilmiş (DH.MKT.2036/82), yeğenlerinden Cemil ve Celâleddin ile amcazadesi Mehmed Arif'e çeşitli memuriyetler verilmiştir (Y.PRK.BŞK.8/89; DH.MKT.1976/70; BEO.166/12428). Cemil Efendi Cîs-i Şuğur ve Harim kazalarında kaymakamlık yapmıştır (DH.MKT.2026/66; İ.DH.1305/36). Özellikle dönemin Rifâî şeyhi Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî'nin (ö. 1909) sarayla olan irtibatını sağlamış ve bu sayede Şeyh Sayyâdî II. Abdülhamid'in iltifatını kazanarak önemli bir itibar elde etmiştir (Manneh).

Mâbeyn-i Hümâyûn ikinci kâtipliği görevinde iken bir süreliğine özel bir memuriyetle İskenderiye'de bulundu (İ.MTZ. (05).23/1081; MB.İ.103/82; MB.İ.107/190). Kâtipliği esnasında devlet tarafından 1297/1880'de üçüncü rütbeden Mecidî nişanı, 1298/1881'de dördüncü rütbeden Osmanî nişanı, 1299/1882'de ikinci rütbeden Mecidî nişanı ve bâlâ rütbe, 1302/1885'te birinci rütbeden Mecidî nişanı ve ikinci rütbeden Osmanî nişanı, 1308/1890'da altın Girid madalyası ile taltif edildi (İ.DH.949/75103; İ.DH.962/76091; İ.DH.1208/94605).

Kudsîzâde Kadrî'nin kendisinden sonra hayatta olan İffet ve Esmâ adında iki eşi vardır. Bu isimler dışında başka evlilik yapıp yapmadığı bilinmemektedir. Vefatından sonra İffet Hanım'a 1012, Esmâ Hanım'a ise 1011 kuruş maaş bağlanır (ŞD.920/74). Kudsîzâde Kadrî'nin Mehmed Fâzıl ve Âkil Efendi adında iki erkek çocuğu ile Belkıs adlı bir kız çocuğu olduğu bilinmektedir. Babalarının vefatından sonra Âkil Efendi Hariciye Nezareti'nde, Mehmed Fâzıl Efendi ise Şûra-yı Devlet'te istihdam edilmiştir (ŞD.1391/47). Belkıs Hanım'a da 250 kuruş maaş bağlanmıştır (İ.ML.17/63).

19 Şevval 1309/17 Mayıs 1892'de İstanbul'da vefat eden Kudsîzâde Kadrî Beşiktaş'taki Yahya Efendi Dergâhına defnedildi. Övgüye değer ahlakî özelliklere sahip olan Kudsîzâde Kadrî, bilgi ve görgü sahibiydi. Kıvrak bir zekâyâ sahipti ve son derece hayâliydi. Hâl ve hareketlerinde eski zamanların tecrübesi ile yaşadığı dönemin yeni bakış açısını birleştirmişti. Şeref ve izzet sahibiydi. Yakın çevresine ve arkadaşlarına karşı samimiydi ve yardımsever birisiydi. Böylece çevresinden birçok kişinin devletin çeşitli kademelerinde yüksek makamlara gelmelerinde etkili oldu (el-Ömeri; et-Tabbâh).

Rifâî tarikatına mensup olan Kudsîzâde Kadrî, Rifâî şeyhi Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî'nin hem müridi hem de yakın arkadaşıdır. es-Sayyâdî'nin Halep'ten İstanbul'a

taşınmasında, devlet adamları tarafından tanınmasında ve II. Abdülhamid'in iltifatını kazanarak çeşitli rütbelere elde etmesinde etkin bir rol oynadı. Rifâîliğe nasıl intisap ettiği ve tarikat içindeki derecesi konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Eserleri

Kudsîzâde Kadrî'nin bilinen altı eseri vardır. Bunlar şöyledir:

Bürhânü'l-müeyyed li-Sâhibi Meddî'l-yed

Ahmed er-Rifâî'nin (ö. 578/1182) vaaz ve sohbetlerinden derlenen eserin Türkçeye ilk tercümesidir. Talebesi Şerefüddîn b. Abdüsse'mî el-Hâşimî tarafından derlenen *Bürhânü'l-müeyyed*'in bu tercümesi İstanbul'da (1303) tabedilmiştir. Mütercim tercümesine "İşbu kitâb-ı müstetâb hakîkatde bir faslu'l-hitâbdır ki şeriat, tarikat, hakikat, ma'rifet husûsunda olan mebâhîsin gavâmız-ı müşkilesini keşf ü hall etmiştir." (Kudsîzâde, 1303: 2) sözleriyle başlar.

Ardından söz konusu eserin pek bilinmediğini, buna neden olarak da eserin birkaç yıl önce neşredilinceye kadar nüshalarının nadir bulunduğunu gösterir. Gerçekten de kütüphanelerde yazma nüshaları çok az bulunan *Bürhânü'l-müeyyed*'in Arapça aslı ilk kez 1301/1885'te neşredilmiştir (er-Rifâî, 1301).

Eserin tercüme edilmesinin sebebi "Arapça bilmeyen ihvâna mahsûs bir hizmettir." şeklinde belirtilmiştir. Mukaddimedede metot olarak harfiyyen/lafzî tercüme yönteminin benimsendiği söylenece de kaynak metinle karşılaştırıldığında tercümenin lafzî değil, aksine manaya sadık kalınarak yapılmış bir tercüme türü olduğunu söylemek mümkündür.

Mecâlis-i Hazret-i İmâm Rifâî

Eser Ahmed er-Rifâî'nin vaaz ve sohbetlerinden yedisini ihtiva eden *el-Mecâlisü's-seniyye* adlı Arapça eserin tercümesidir. Söz konusu eser Mustafa Reşid er-Rifâî tarafından derlenmiştir (er-Rifâî, 1304). Kudsîzâde Kadrî'nin yaptığı tercümede ayrıca Ahmed er-Rifâî'ye isnad edilen on dört hikmetin tercümesi de yer almaktadır.

Tercüme geleneğe uygun olarak Allah'a hamd ve Hz. Peygamber'e salat u selamı muhtevi bir mukaddime ile başlar. Bu bölümün dili oldukça ağır olup, Arapça ve Farsça terkipler fazlaca kullanılmıştır. Mukaddimedede Ahmed er-Rifâî hakkında uzun bir değerlendirme de bulunmaktadır. Önce nesebi ile alakalı bilgiler verilmiş, hayatına dair malumatın ardından şahsiyeti ve vasıfları konusu ele alınmıştır. (Kudsîzâde, 1313: 2-6)

Tercümenin yazılış amacı şu şekilde belirtilmiştir:

"Maa-hazâ âsâr-ı muhteremesinden olarak birkaç makâle-i va'ziyyenin lisân-ı Türkîye tercümesi husûsı ba'zı muhibbân tarafından bu kem-bidâaya teklif olunması mertebeye-i iktidâr ile mütenebî bir teklif değilse de tarikat-ı aliyeye

intisâb-ı âcizânem imtisâle mecbûriyet virmiş olmasına binâen evvel allâme-i ulûm-i ledünniyye ve fehâme-i maânî-i gaybiyyenin âsâr-ı aliyyesinden ba'zı kelîmât-ı hikmet-âyât ile berâber makâlât-ı mezkûre bu kerre silk-i tercüme keşide ve Mecâlis-i Hazret-i İmâm Rifâî tesmiye edilmiştir." (Kudsîzâde, 1313: 6)

Buna göre tarikat çevresinden bazı dostlarının isteği üzerine eser Türkçeye tercüme edilmiştir. Mukaddimedede ayrıca II. Abdülhamid'in medhedildiği bir bölüm vardır. Sultan'ı desteklediğinin bir göstergesi olan bu durum Kudsîzâde Kadrî'nin kaleme aldığı birçok eserde göze çarpmaktadır.

Kudsîzâde Kadrî'nin vefatından sonra İstanbul'da tabedilen tercümenin ne zaman yazıldığı bilinmemektedir. Ancak mukaddimedeki "birkaç senedir sarây-ı hümâyûnlarında ikinci kitâbet hizmetiyle imrâr-ı eyyâm-ı hayât ve iktisâb-ı fahr u mübâhât etmekte olduğum..." ifadelerine bakılırsa mütercimin Mâbeyn-i Hümâyûn ikinci kâtipliği görevinin ilk yıllarında, yani 1300'lü yılların başında bu eser yazılmış olmalıdır. Tercüme oldukça sade ve anlaşılır dille yapılmıştır.

Dâiyu'r-reşâd li-Sebilî'l-ittihâd ve'l-İnkıyâd

Rifâî şeyhi Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî'nin II. Abdülhamid'in politikasını ve hilafeti dinî açıdan meşrulaştırmak amacıyla kaleme aldığı aynı isimli eserin tercümesidir (Kadrî). Eserin Kudsîzâde Kadrî tarafından tercüme edilmesini isteyen bizzat Sayyâdî'dir. Böylece II. Abdülhamid'in siyaset tarzını destelemek amacıyla Arapça kaleme alınan *Dâiyu'r-reşâd*'in daha geniş kesimlerce okunması amaçlanmıştır. İstanbul'da tabedilen tercümede basım tarihi bulunmamaktadır. Ancak kitabın başında Sayyâdî tanıtılırken kendisinden "Nakîbü'l-eşrâf bi-Haleb" ifadesi kullanılmıştır. Sayyâdî'nin Halep nakîbü'lşerâflığını II. Abdülhamid'in tahta çıktığı 31 Ağustos 1876'dan sonra kısa bir süre yaptığı bilinmektedir. (Buzpınar, 2009: 217) Dolayısıyla tercümenin bu sıralarda yapıldığını söylemek mümkündür.

Kasîde-i Bür'e'nin Meâlen Tercümesi

Bûsîrî'nin (ö. 695/1296) Hz. Peygamber için kaleme aldığı ve Kasîdetü'l-Bür'e adıyla bilinen kasidesinin manzum tercümesidir. Mukaddimedede tercümenin özellikle meâlen, yani manevî tercüme tarzı benimsenerek yapıldığı belirtilmiştir. Kudsîzâde Kadrî manzumenin kendisinden önce defalarca tercüme edildiğini, ancak bunların çoğunun harfiyen yapıldığını belirtir. Bu durumun da manzumenin kaynak dilden hedef dile aktarılırken şiiriyetin kaybolmasına sebep olduğunu vurgular. (Kudsîzâde, 1302: 2) Bu yüzden uzun bir süredir planladığı bu tercüme hem Kasîde-i Bür'e'nin kudsiyetini hem de manzumenin şiiriyetini muhafaza üzere yaptığını söyler.

Tercüme Kudsîzâde Kadrî'nin bilinen tek manzum eseridir. Eser bir yüksek lisans tezine konu olmuştur. (Şahin, 1997: 212-22) Ayrıca başka bir çalışmada

tercümenin çeviriyazısı yayımlanmıştır. (Yıldız, 2022: 70-85)

el-Kevkebü'l-münîr fî Tercümeti'l-Üstâz es-Seyyid Muhammed Ebi'l-Hüdâ Efendi es-Sayyâdî er-Rifâî eş-Şehîr

Kudsîzâde Kadrî'nin bilinen tek telif ve Arapça eseridir. Şeyhi ve yakın arkadaşı Sayyâdî'nin tercüme-i hâline yer verilmiştir. Eserin matbu baskısının nerede ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir (Kadrî).

Rahîku'l-kevser min Kelâmî'l-Gavs er-Rifâî el-Ekber

Abdullah Muhammed Sirâceddin el-Mahzûmî'nin (ö. 885/1480) Arapça aynı adlı eserinin tercümesidir. El-Mahzûmî eserinde Ahmed er-Rifâî'den yüz hikmetli söz ve iki vaazı derlemiştir (el-Mahzûmî, 1887).

Kudsîzâde Kadrî tercümesine klasik eser tertibine uygun şekilde Allah'a hamd, Rasulullah'a salat u selam kısmının da yer aldığı uzun bir mukaddime ile başlar. Hamdele ve salvele kısmı oldukça kısa tutulmuştur. Mütercim, Allah'a hamd ve Hz. Peygamber'e salati hakıyla eda etmede aciz olduğunu belirterek bu hususta özrünü beyan eder. Ardından "ba'dezâ" alt başlığı altında eseri bir istek üzerine tercüme ettiğini söyler ama bu isteğin kim tarafından yapıldığını belirtmez. İsteğin Rifâî muhibbânından birilerince yapıldığı tahmin edilebilir. Diğer eserlerinde de görüldüğü üzere bu konuda cesareti olmadığı halde Rifâîliğe mensup olması hasebiyle bu talebi bir vazife kabul ederek eseri tercüme etmeye başladığını dile getirmek suretiyle tevazuda bulunur:

"Bu hâlde benim gibi bir âcizin libâs-ı feyz-i istînâs-ı Arabî'den tecrîd ve dîbâ-yı zîbâ-yı lisân-ı Osmânî ile iktisâsına çalışması büyük bir cesâret ise de tarîkat-i aliyeye-i Rifâiyyeye intisâbım cihetiyle muztar olduğumdan î'tizâr ile a'mâl-i hâme-i tercümeyle ibtidâr eyledim." (Kudsîzâde, 1304: 3)

Kudsîzâde Kadrî mukaddimede Ahmed er-Rifâî'nin hayatı, nesebi, kerametleri ve faziletlerine dair kısaca malumat verir. Ardından *Rahîku'l-kevser*'in yazılış amacını asıl metinden özetleyerek aktarır. Buna göre el-Mahzûmî, daha önce zihninde biriktirdiği Ahmed er-Rifâî'nin sözlerinden yüzünü ve vaazlarından ikisini bir araya getirerek bu risaleye *Rahîku'l-kevser min Kelâmî'l-Gavs er-Rifâî el-Ekber* adını verdiğini belirtir. (Kudsîzâde, 1304: 5)

Risalede önce "Kelimât-ı Hikemiyye" alt başlığı altında Ahmed er-Rifâî'ye isnad edilen yüz vecizenin tercümesine yer verilmiştir. Bundan sonraki bölümde "el-Meclisü'l-evvel" ve "el-Meclisü's-sânî" başlıklarıyla da iki vaazın tercümesi bulunmaktadır. Vaazlardan ilki manevî kurbîyet ve kâmil insan hakkındadır. Diğer vaaz ise fenâ firresûl konusuna ayrılmıştır.

Eserde Ahmed er-Rifâî'ye nispet edilen yüz hikmetli sözün bulunduğunu belirtmiştik. Bunlar daha çok ahlak, iman, ilim, sosyal hayat, tarikat, ibadetler, akıl, nefis, insan

ilişkileri, şeriat, vahdet-i vücûd gibi farklı konularda söylenmiş veciz sözlerdir. Bu sözler arasında herhangi bir tasnif söz konusu olmayıp, benzer konular dağınık hâlde sıralanmıştır. Örneğin; 11. sırada yer alan "İnsânın defteri ahvâli görüldüğü ahbâbdır." vecizesiyle benzer muhtevadaki "Karındaşın seni Cenâb-ı Mevlâ'dan dür etmeyüp kalben emniyet ederek inandığıdır." sözü 22. maddede bulunmakta olup bu iki söz arasında çok değişik konular işlenmiştir. Yine "Erbâb-ı 'îrfânın dünyâ ve âhiretde sermâye-i ticâreti hüsn-i ahlâkdır." sözü ile "Ahlâk-ı hasene bir ticâret-i râbihadır..." sözü neredeyse aynı muhtevaya sahipken ilki 26. sırada, diğeri ise 91. sırada yer almaktadır. Kudsîzâde Kadrî'nin tercümesinde de bu sıralamanın olduğu gibi korunduğu görülmektedir.

Eserin dikkat çeken bir yanı da Kudsîzâde'nin, diğer eserlerinin aksine bu tercümede, eserin başında Sultan II. Abdülhamid'den bahsetmemesidir.

Bundan sonraki bölümde *Rahîku'l-kevser* isimli eserin Kelimât-ı Hikemiyye bölümünün çeviriyazısına yer verilecektir. Metin günümüz alfabesine aktarılırken transkripsiyon alfabesi kullanılmamıştır. Ancak Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler mutlaka gösterilmiş olup bunlar şapka işaretiyle (^), ayn (ع) ve hemze (ء) hafleri ise kesme işaretiyle (') yazılmıştır. Metnin günümüze yakın bir dönemde kaleme alındığı göz önünde bulundurulduğunda kelime ve eklerdeki ünlülerin seslendirilmesi konusunda bugünkü şeklin esas alınması daha uygun görülmüştür. Ünsüzlerdeki sertleşme konusunda ise metne sadık kalınmıştır. Metinde zaman zaman metin tamiri de yapılmış, asıl metinden kaynaklı bazı imla hataları düzeltilmiştir.

Kelimât-ı Hikemiyye Metni

1. Kurbîyyet-i ma'neviyye-i Cenâb-ı Mevlâ'ya irişmek için en kısa yol, mahlûkât hakkında şefkat ve sünnet-i seniyye-i ma'neviyyeye inkıyâd ve mütâba'atla berâber inkisâr ve mezellet yoludur.

2. Dünyâ vü uhrânın ikisi iki sözün arasındadır ki birisi 'akl, diğeri dîndir.

3. 'Âkil olan kimesne bezl-i mevcûd etmedikçe taleb ma'dûm etmez.

4. 'Akl nefis-i insânı almakda da virmekte de hudûd-i mu'ayyene yanında tevkîf edüp bend eder.

5. 'Aklın hepsi hicâb-ı müste'âr olan eşyâdan kurtulmaktır.

6. Müslümân ancak insâf ile i'tibâra şâyândır, ne vakit insâf ile ittisâf eder ise Müslümândır.

7. Kabûl edeceği anlaşılmayan kimseye nasihat edilmez.

8. Sana hased eden kimesne mümkün değil senden hoşnûd olamaz.

9. Benim tarikatim Hâlik ve mahlûka karşı te'eddüle berâber huzûr-ı kalb ve cem'-i himmetdir.

10. Tarikatimiz istememek, esirgememek, idhâr etmemekdir.

11. İnsânın defter-i ahvâli görüdüğü ahabbdır.

12. Er oldur ki gitdikden sonra âsârı nümâyân olur.

13. Efdal-i a'mâl 'ilme iktirân eden 'ameldir.

14. Muhâlif-i şerî'at olan her tarikat zındıkadır.

15. İddi'â, bir ru'ûnetdir ki kalb götüremeyüp lisâna virir, lisân-ı hamâkat de söyleyivirir.

16. Mükevvênâtı 'alâ vechi'l-'umûm istihsân etmek nûrdur, ammâ sûret-i husûsiyede istihsân zulmdür.

17. Makt ve gabad-ı îlâhî'ye en yakın şey', hodbîn olmak, kendini görmekdir.

18. Kuyruk olmak baş olmakdan râhatdır, zîrâ ilk yumruk başa urulur.

19. 'İbâdullâh ile ülfet ve muhabbet etmeyenden aşağı olamaz, böylelerde zîrâ hîç menfa'at bulunamaz.

20. Az edeb çok 'ilm ve 'amel-i bî-edebânededen iyidir.

21. Kendisinden ziyâde sâhib-i 'irfân görüp de ta'zîmen istifâde etmeyen kimesne hem câhil ve hem matrûddur.

22. Karındaşın seni Cenâb-ı Mevlâ'dan dûr etmeyüp kalben emniyet ederek inandığıdır.

23. İstikâmet-yâb olanlar başkasının da istikâmetine sebep olurlar.

24. Cihânda 'izzet kendini sezâvâr-ı mezellet görmektir, şeref dahi kanâ'atdır, 'ilm ise mahsûl-i sermâye-i tevâzu'dur.

25. Kendini beğenmek ya'ni hodbîn olmak öyle derddir ki 'ukûl-i 'âliyenin tenezzül etmeyeceği alçaklıktır.

26. Erbâb-ı 'irfânın dünyâ ve âhiretde sermâye-i ticâreti hüsn-i ahlâktır.

27. Hak Te'âlâ ile muvâfakat ve halk ile nasîhat ve nefis ile muhârebe sohbetdir.

28. Envâ'-ı ni'am-ı İlahiyye'den sana ni'met-i îmân ve sıhhat-i vücûd ve selâmet-i 'akl ve mülhemiyet-i takvâ kâfidir.

29. Sana ihsân olunan ni'met-i îmân, envâ'-ı ni'amdan ve 'âfiyet-i vücûd, havf-ı 'atâyâdan ve tarîk-i takvâ, cemî'-i ilhâmâtdan ve selâmet-i 'akl, her dürlü tuhfeden ginâ virmelidir; çünkü senin elinde bir şey yokdur, fakat Cenâb-ı Hak her şey'e kâdirdir.

30. Teslimiyet diye teklîfâtı iskât etmemelidir ve teklîfe bakup libâs-ı teslîmi çıkarmamalıdır, bilmediğin şey'in arkasına düşmemelidir, zâimlere meyl ve emniyet etmemelidir, mühimmât-ı umûrda Cenâb-ı Mevlâ'nın başkasına koşmamalıdır; mahlûkât 'umûmen menfa'at ve muzırrat-ı hakîkiyyeye kudret-yâb olamazlar. Bunlar ancak kurulmuş perdelerdir ki kaldırılır ise matlûb-i hakîkiye kavuşulur.

31. 'Âlem-i ekber 'akldır.

32. İki söz dînde iki rahnedir ki, birisi iddi'â-yı vahdet-i vücûd, diğeri tahdîs-i ni'met hudûdını tecâvüz eden şathiyâtdır.

33. Ben kelimesinin bir harfi kalur ise mertebe-i kemâle vusûl yokdur.

34. Öyle sürçme var ki mûcib-i helâk olur.

35. Git gel hep hayâldir.

36. Merd-i sâhib-i temkîn suhan-furûş değildir, fa''âldir.

37. Bir evliyâ ihvân hakkında tecâvüz-i hudûd eder ise noksânındandır.

38. Evliyâlık Fir'avunluk değildir, Nemrûdluk hîç değildir; Fir'avn *ene rabbükümü'l-a'lâ* demiş, seyyid-i enbiyâ ve sened-i evliyâ melik değilim diyüp iddi'â-yı âmiriyet ve tevakkufda bulunmamış olduğu hâlde nasıl olur ki sâhib-i 'irfân bu da'vâlarda olsun? Kur'an'da *ve'mtâzu'l-yevme eyyühe'l-mücrimîn* buyurulmuşdur.

39. Zehâdet, tûl-i emel olmamaktır; yoksa kaba yemek, 'abâ giymek değildir; dünyâ için zehâdetde bulunanların yüreklerinde gars-ı hikmet için cânib-i Hak'dan bir ferîşte tevkîl olunur.

40. Mâ-fevkinde olanlarla edeb-i ülfet, hidmetdir; emsâl ve akrân ile edeb-i ülfet, îsâr ve fütüvvetdir; mâ-dûn ile edeb-i ülfet, şefkat ve nasîhatdır.

41. 'Aklın 'alâmetleri, vakt-i mihnetde sabr edebilmek; bolluk hengâmında tevâzu' etmek; dâ'imâ ihtiyâta ri'âyet eylemek; Cenâb-ı Kuds-i Hakk'ı talep etmektir.

42. Kuvvet-i kâhire ile halka nümâyîşde bulunan, her ne olur ise yüreklerde bir düşmânlık bırakmış olur; tevâzu' ve inkisâr nümâyîşinde bulunanlar ise, büyük küçük ne olur ise yürekden i'tirâf olunur.

43. Şeyhinin dergâhını harem, kabrini sanem itme; âlet-i tese''ül ittihâz eyleme, şeyhi ile iftihâr eden değil, şeyhine îrâs-ı mefharet eden erdir.

44. Hevâ-yı nefse ittibâ'en Hakk'ı bırakup bâtil tarafına meyl etmek epeyce dalâletdir.

45. Bu tarîkat eb ve cedden mîrâs kalmaz, sa'y u 'amel yoludur, gözyaşı dökülmeli, haddi tecâvüz etmemeli, Mevlâ'dan utanmalıdır.

46. Söz yürekdeki sermâyedendir, yürek temîz olur ise lisândan cereyân eden söz tatlı olur.

47. Hamâkate 'ilâc yokdur, Hakk'a karşı müdâfa'a olunamaz, mağrûr ile dostluk kâbil değildir, gaddâr 'ahde vefâ etmez, gâfilin nûri olmaz, 'ahd u peymânsızlarda îmân yokdur.

48. Tarîkatimin esâsı bid'atsiz dîn, kesilmez himmet, riyâsız 'amel, başkalara meyl etmeyerek Cenâb-ı Hakk'a i'timâtdır.

49. Zirh-pûş-i sabr olan, sihâm-ı 'aceleden selâmetdedir.

50. Her hâlin sûret-i tahavvüli kendindedir, ve her zâhirin esbâb-ı hafâsı içinde mevcûddur.

51. Boya aklarını saklar zann etme, rengini deðiştirirse de hakîkatini saklayamaz.

52. Ba'zı 'ilm var ki semeresi cehl olur, ba'zı cehl var ki müsmer 'ilm olur.

53. Her şeyde şek ü şübhe eden felâh bulamaz, desîsekâr vâsıl-ı merâm olamaz, dünyânın cîfesine koşuşan itlerin eline de et geçmez, tahvîl-i ahvâl Mevlâ'dandır.

54. Erbâbına iyilik etmek hikmetdendir, ve nâ-ehlden men' etmemek sadakadandır, her iki hâlin semeresi de Mevlâ'dandır.

55. 'Akl vâsita-i fehm ile her ne telakkî eder ise mutlakâ tutup bırakmaz, gönülde fevkine çıkmaktan girü turmaz.

56. Müşâhede öyle bir huzûrdur ki 'ilm-i yakîne mukârin bir kurb ma'nâsındadır.

57. Da'vâlıların patırtısı Hak Te'âlâ'ya tevâzu'an ses çıkarmayanların şerefini iskât edemez.

58. Da'vâlılara ittibâ' eden cîfe-i dünyâyâ koşuşan nüfûs-i mağşûşe erbâbıdır, ashâb-ı mezellet ve inkisâra ittibâ' edenler ise cânib-i kuds-i Hakk'a pervâz eden gönüllerin ashâbıdır, fakat azdır.

59. Mahcûb olanlar ya'ni gaflet perdesi arkasında kalanlar buradaki müddet-i ikâmetin ne kadar kısa olduğunu bilseler idi, cîfe-i dünyâ için kimse ile hırlaşmazlar idi.

60. Şübheler arayup turan âlüfte-i fisk u fücûrdur, sürçecekleri bekleyen gaddârdır, hayr için fırsat gözeden ise erbâb-ı ihân olup v'allâhu yuhibbül-muhsinîn.

61. Kerîmüt-tab' olan utanır, tab'ında leâmet olan fâcir olur; kerîmül-asl olan kabûl-i ma'zeret eder, belâyâ sabr eder, ancak bed-mâyenin korkusu olmaz ise kibr edüp

korkar ise tevâzu' eder, râzî olur ise medh, râzî olmaz ise zemm eder; her iki hâlde dahi mîzânı yokdur.

62. Dîn ve dünyâca halka mûcib-i menfa'at olup 'aklen istihsân edilen sıhhat-yâb olan eser hayırlı eserdir.

63. Gafletde olmamak ve râh-ı Hak'da gözyaşı dökmek yürekde Hak'dan bir âyetdir.

64. Nefes aldıkca muhâsebe-i nefis etmeyen ve kendini töhmetli add eylemeyen bizlerce defter-i ricâle kayd olunmaz.

65. Müslümânlarla karşı mufâharet etmemek fütüvvedir.

66. Dost kendisine ısınup emîn olduğındır.

67. Dostun seni günâhdan korkudup 'ayblarını gösterendir, karındaşın da tarîk-i Hakk'a sana rehberlik idendir.

68. Hak, havâs ve 'avâmın kemîngâh-ı derûnunda elbette bulunur; ammâ kendisi haksızlık itsün, haklı görünsün.

69. Binâ-yı a'mâl inşâ-yı dest-i hayâl olamaz.

70. Hey'et-i ictimâ'ayı te'mîn için müteferrik fikirleri birleştirecek ve nizâ'ı hasm edecek bir mâtde-i câmi'a lâ-büddür, bu da ancak şer'at-i 'âdile ve sünnet-i sâliha-i nebevîyedir.

71. Gölgesi altında bulunduğın ne ise hânen odur, ta'âmın da yediğindir, libâsın da giydiğindir, mâlından da bir şey'e mâlik değilsin, elinde bir şey yokdur, Cenâb-ı Mevlâ her şey'e kâdirdir.

72. Kârbân-ı 'âlemde yolculuk hevâ-yı nefsanî ile mütenâsib ve i'tikâd-ı tebâyi' ile mütecânistir.

73. Ârzüsünü şer'at-i mutahharaya munkâd ve musahhar etmeyende îmân ne gezer.

74. Zevk-yâb-ı hikmet-i Muhammediyye olmak isteyenler kapumuza gelsünler, daha tatlı çeşme-sâr-ı hikmet bulurlar ise oraya gitsünler, erbâb-ı mâ'ide-i kerem kıskansalar dahi gıbtadır, hased değildir, kıymet-şikenlik etmezler.

75. Ef'âl-i hasene 'akla göre nemâdâr olur.

76. Siyâset-i nefsi ve ülfet-i ahbâbı hüsn-i icrâ eden âkil-i hakîmdir, kendini bilmeyüp halkın kadr u kıymetini tanımayan ahmak da le'imdir.

77. Dirhem-perest-i 'âlem ne Mevlâ'ya kul olur ne mahlûka yâr olur, Mefhar-i mevcûdât böyle demişdir, Allâh da bilür ki toğrıdır.

78. 'Ukalâ cühelâdan çok olsa ihtilâf ta'azzümen çoğalsa dahi hakîkat her hâlde parlar idi ve hud'a ile ketm edilmek istenirse de esrâr âşikâr olur idi.

79. Zındıkaya en yakın olan zât ve sıfât mebâhisi kendisini 'ibâdetden alıkoyan sûfidir; Allahümme îmânen ke-îmâni'l-'acâ'iz.

80. İnkâr-ı kader edenler hâdisât-ı esbâbın tesâdüfüyle zuhûr eder derlerse, "işte inkâr ettiğiniz kader budur" demeli.

81. Gönül kılınc gibidir, kınından çıkup işledilmesi iktizâ eder.

82. Gerek kuvveti gerek 'aczi, zamân kendi kuvvetiyle bunları 'aks eder.

83. Edeb-i dîn ile gâyet-i 'ilm ve yakîne gitmelisin.

84. Evliyâlık edeb-i dînî ve hulk-ı Muhammedî'dir, bunlar olmazsa boşdur; v'allâhu'l-hâdî ilâ sivâ'î's-sebîl.

85. Parlaklığını zamân göstermese dahi Hak kâ'im ü dâ'imdir, çünkü hakâyık-ı umûr içinde mestûr olur.

86. Gınâ-yı kâmil tatlı söz, güler yüz, tâm 'akldır; ancak hepsinin cevheri takvâdir.

87. Kudretinin fevkinde muhtemil olmak mürüvvetdir, kemâl-i mürüvvetde li-vechillâh tahammül etmektir.

88. Vahdet-i mutlaka iddî'âsında olana demelidir ki; sen bir mekânda başkalarından ayrılıp hîn tutmuş ve cihette kalmışsın, Mevlâ bunlardan münezzehtir; sen urbanın içinde bulunup ihâta olunmuşsun, Hudâ muhît-i mahlûkâtdır; sen sûr-i 'acz içindesin, Hudâ-yı Mûte'âl her şey'e kâdirdir; bârî vücûdun seni böyle tekzîb ettiği gibi sen de vehmini tekzîb edüp sâdik Müslümânlardan ol.

89. Bir cihetden hudûs göründü mi, elbette hâdisdir, Mevlâ'dan utan da tenzîh et; zîrâ tevhdîd, hâdisi kadîmden temyîz edüp ayırmaktır.

90. 'İlm nereye gider ise oradan cehl savuşur, ancak 'ilm ta'zîm olunur ise olur.

91. Ahlâk-ı hasene bir ticâret-i râbihadır, define-i bî-nihâyet dahi kanâ'atdır, zehâdet 'izzet, 'ilm şerâfet, tevekkül selâmetdir, 'akl sefîne-i necâtdır.

92. 'Ukûbetdeki acılık, işlenen günâhın lezzetini unutturur.

93. Bâtil parlarsa da nihâyetde söner, hak da sönük görünse de elbette parlar.

94. Da'vâlilar söylediklerinden çok dûn ef'âl ve âsârları olur, ehl-i kemâl ise söylediğinin fevkinde fa''âliyet gösterirler.

95. Safvet-yâb-ı derûn olan erbâb-ı 'irfân kendilerinde halkdan fazla meziyyet göremezler.

96. Nümâyiş-i mütekebbirâne, zillet-i hafiyyeden neş'et eder ki ta'acüb edilecek şeydir.

97. Merd-i hikmet-şinâs tuğyân olmaz, vakârı da bozmaz, şerî'atden hiç ayrılmaz.

98. Vakte aldanup mağrûr olmak hiffetdir, 'ilme de mağrûr olmak cehâletdir.

99. 'Âlim-i 'âkil her şeyden istifâde ederek tezyîd-i 'ilm eder, câhilde bile mîzân-ı 'ilme göre eşref bir şey görürse 'ilm ü kemâline tokundirmayarak istihsâl eder, çünkü 'ilm ile ta'azzum etmez, meğer ki şeref-i 'ilme ihânet edilür ise müdâfa'aya kıyâm eyler ve 'aklı silâh isti'mâl eder.

100. Başlangıçların en şereflişi îmân-ı billâhdır ve hâl-i vasatın da en şereflişi îmânda terakkîdir; ve müntehânın en şereflişi kemâl-i îmândır, el-umûru bi-havâtîmihâ.

Sonuç

Müminin yitiği olarak görülen hikmeti konu edinen birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerde yer alan ifadeler daha çok kaynak kişinin Kur'ân ve hadislerden anladıklarını yansıtmaktadır. Bu nedenle de sözleri derlenen kişinin kim olduğu önemsenmiştir. Dört halife ve onlar içinde de Hazreti Ali başta olmak üzere birçok öncü isim adına bu tür eserler vücuda getirilmiş, bu kapsamda sad kelime gibi türler dahi oluşmuştur.

Bu şekilde yüz sözü toplanan şahsiyetlerden biri de Ahmed er-Rifâî'dir. Abdullah Muhammed Sirâceddin el-Mahzûmî'nin Arapça olarak kaleme aldığı eseri Kudsîzâde Kadri Türkçeye tercüme etmiştir. Eserde ele alınan sözler daha çok ahlak, iman, ilim, sosyal hayat, tarikat, ibadetler, akıl, nefis, insan ilişkileri, şerîat, vahdet-i vücûd gibi farklı konularda söylenmiştir. Bu çalışma ile Kelimât-ı Hikemiyye gün yüzüne çıkarılmış ve konuyla ilgili yapılacak yeni çalışmalara kapı aralanmıştır.

Extended Summary

The religion of Islam proposes a system that permeates all areas of life. Muslims attach great importance to the acquisition of these moral values to their followers. Many works, both in verse and in prose, were written as an educational tool. Such works also formed the basis for the compilation of wise words. In almost every culture, we can come across collections of wise words that reveal the values of that culture. The hadiths of the Prophet, especially the Qur'an, are the most discussed topics. These are followed by the works in which the words of the first four caliphs are compiled. Among them, the words of Hazrat Ali, especially around the number one hundred, attracted a lot of attention.

In this context, another example is the work written by Abdullah Muhammed Sirajeddin al-Mahzumi and contains the words of Ahmed er-Rifai. Although the work is not named by giving a number, it contains one hundred sentences of Ahmed er-Rifai. Ahmed er-Rifai, who is descended from Hazrat Hussein, is one of the great mystics who lived in the 12th century and was the founder

of the Rifaiyya sect. Rifai, who had a wide sphere of influence, died in 1182 and was buried near Baghdad.

It is interesting that this tradition is shaped around the number "hundred". Of course, there can be many answers to this. However, the reasons for the collections with the number one hundred are probably similar to those related to the number forty. Based on the Prophet's words for memorizing forty hadiths, some poets and writers added another forty with the intention of gaining more rewards, then added another twenty and reached a hundred. At the same time, the number of hundreds in various verses and hadiths may have been effective in this. It should not be ignored that the number of faces appears in many places in cultural and social life.

The work, in which Ahmed er-Rifai's hundred words were compiled by Abdullah Muhammed Sirajeddin al-Mahzumi, was translated into Turkish as prose by Kudsizade Kadri from Aleppo, who is also a Rifai. There is not much information about Kadri in Turkish sources. Limited information about his life is mostly obtained from Arabic sources. His real name is Abdulkadir and he was born in 1240/1824 in Aleppo. His father is Taki al-Din bin Mohammed. Abdulkadir Efendi, who received his first education from his father, studied Arabic language, fiqh, hadith and other religious sciences of the period from the famous teachers of Aleppo. Later, he educated himself well enough to write verse and prose works in Persian and Turkish languages. He has four known works.

The name of the work, which includes one hundred wise words and two sermons of Ahmed er-Rifai, is Rahiku'l-kevser min Kelami'l-Gavs er-Rifai el-Ekber. Kadri begins his translation with a long introduction, which includes the praise of Allah and salat and salutations on the Messenger of Allah, in accordance with the classical composition of the work. In the introduction, he gives a short information about Ahmed er-Rifai's life, lineage, miracles and virtues. Under the subtitle of "Kelimât-ı Hikemiyye", the translation of one hundred aphorisms attributed to Ahmed er-Rifai is included in the treatise. In the next section, there are translations of two sermons with the titles "el-Meclisü'l-evvel" and "al-Meclisü's-sânî". These are rather concise statements on different subjects such as morality, faith, science, social life, sect, worship, reason, soul, human relations, shari'ah, unity of existence. Another striking aspect of the work is that unlike his other works, in this translation, Sultan II. Abdulhamid is not mentioned. In the study, the Kelimât-ı Hikemiyye section of the work called Rahiku'l-kevser was transferred to today's letters.

Kaynaklar

- Ahmed Cevdet (1309). *Târîh-i Cevdet*. Dersaâdet: Matbaa-i Osmâniyye.
- el-Bîtâr, eş-Şeyh Abdürrezzâk (1993). *Hilyetü'l-beşer fi-Târîhi'l-karni's-sâlisi Aşer*. Beyrut: Dâru Sâdir.
- Buzpınar, Ş. T. (2009). "Sayyâdi". TDV İslâm Ansiklopedisi. 36/17-218. İstanbul: TDV Yayınları.

- Ceyhan, Â. (2006). *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*. Ankara: Öncü Kitap.
- el-Gazzî, K. *Nehrü'z-zehab fi-Târîhi Haleb*. Haleb: Mârûniyye, ty.
- Güneş, İ. (1997). *Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyete Geçiş süreci*. 17 Cilt. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- Kudsîzâde Kadrî. *Dâiyu'r-reşâd li-Sebîl-i-ittihâd ve'l-İnkîyâd*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, t.y., ts.
- Kudsîzâde Kadrî. (1303). *el-Bürhânü'l-müeyyed li-Sâhibi Meddî'l-yed*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Kudsîzâde Kadrî. *el-Kevkebü'l-münîr fi Tercümeti'l-Üstâz es-Seyyid Muhammed Ebi'l-Hüdâ Efendi es-Sayyâdi er-Rifâi eş-Şehîr*. b.y.: y.y., ts.
- Kudsîzâde Kadrî. (1302). *Kasîde-i Bür'enin Meâlen Tercümesi*. İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye.
- Kudsîzâde Kadrî. (1313). *Mecâlis-i Hazret-i İmâm Rifâi*. İstanbul: Malûmât Matbaası.
- Kudsîzâde Kadrî. (1304). *Rahîku'l-kevser min Kelâmî'l-Gavsî er-Rifâi el-Ekber*. İstanbul: Bahriyye Matbaası.
- el-Mahzûmî, Muhammed Siracüddin b. Abdullah er-Rifâi. (1887). *Rahîku'l-kevser min Kelâmî'l-Gavsî er-Rifâi el-Ekber*. Beyrut: Edebiyye Matbaası.
- Ebu Manneh, B. (1995). "Sultan Abdülhamîd II ve Şeyh Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdi". çev. İrfan Gündüz. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7-10, 375-405.
- Mehmed Süreyyâ. (1996). *Sicill-i Osmanî*. çev. Nuri Akbayar. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- el-Ömeri, Ahmed İzzet Paşa. (1306). *el-Ukûdu'l-cevheriyye fi-Medâihî'l-Hazretî'r-Rifâiyye*. Kahire: Muhammed Efendi Matbaası.
- Öztoprak, N. (2018). "Klâsik Türk Edebiyatında Yüz Hadisleri Hazırlayan Sebepler ve Manzum Yüz Hadisler". *Hazreti Peygamber'i Santla Anlatmak*. ed. Serkan Akdeniz - Talip Avcı. Adapazarı: Sakarya Büyükşehir Belediyesi.
- er-Rifâi, Ahmed. (1301). *el-Bürhânü'l-müeyyed li-Sâhibi Meddî'l-yed*. İstanbul: Mihrân Matbaası.
- er-Rifâi, Ahmed. (1304). *el-Mecâlisü's-seniyyetü'r-Rifâiyye*. çev. Mustafa Reşid er-Rifâi. Beyrut: Edebiyye Matbaası.
- Şahin, E. S. (1997). *Kaside-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- et-Tabbâh, Muhammed Râgıb. (1408). *A'lâmü'n-nübelâ bi-Târîhi Halebî's-şehbâ*. 8 Cilt. Haleb: Dâru'l-kalemü'l-Arabî.
- Tahrâlî, M. (1989). "Ahmed er-Rifâi". TDV İslâm Ansiklopedisi. 2/127-130. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yıldız, F. (2022). *Kasîde-i Bürde Tercümeleri*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

I. Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA)

Şûrâ-yı Devlet [ŞD]

920, 74.

2421,32.

3191, 47.

Yıldız Esas Evrakı Defterleri [Ye.EE.]

36, 27.

İrâde Dâhiliye [İ.DH.]

788, 64033.

1295, 101879.

1305, 36.

949, 75103.

962, 76091.

1208, 94605.

Dâhiliye Mektubî Kalemi [DH.MKT]

2036, 82.

1976,70.

2026, 66.

Başkitabet Dairesi Maruzatı [Y.PRK.BŞK]

8, 89.

Bâb-ı Âlî Evrak Odası

166, 12428.

İrâde Mısır [İ.MTZ. (05).]

23, 1081.

Mâbeyn-i Hümâyun Evrâkları İrade [MB.İ.]

103, 82.

107, 190.

İrâde Mâliye [İ.ML.]

17, 63.